

(1299-1648): *Tahlil-Metin* (haz. İbrahim Özgül, doktora tezi, 2010), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 302, 320, 327, 351-352, 356-357, 360-364, 367, 370, 384, 391-392, 394; *Vecihî, Târih* (haz. Ziya Akkaya, doktora tezi, 1957), AÜ DTCF, s. 51, 56, 60, 66-67, 70; *Evlîya Çelebi, Seyahatnâme* (Dağlı), I, 127-128, 154-155, 195; II, 69; *Naîmâ, Târih* (haz. Mehmet İpsirli), Ankara 2014, III, 760, 829, 867; IV, 958, 989-1066, 1083-1085; V, 1371; *Çerkesler Kâtibi Yusuf'un Selimnamesi'nin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi* (haz. Mehmet Doğan, yüksek lisans tezi, 1997), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 157; *Osmanlı Sadrazamları: Hadikatü'l-üzerâ ve Zeylleri* (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2013, s. 105-106; *Hüseyin Ayvansarâyi, Hadikatü'l-cevâmi': İstanbul Câmileri ve Diğer Dîni-Sivil Mi'mârî Yapılar* (haz. Ahmed Neziğ Galitekin), İstanbul 2001, s. 412; *Hammer* (Atâ Bey), IX, 171; X, 25, 33-35, 72-73, 82; *Mehmet Gülşen, Hazreti Üftâde: Aziz Mahmut Hüdâi*, İstanbul 1953, s. 9; *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 391-393; *Yılmaz Öztuna, Devletler ve Hanedanlar*, Ankara 1990, II, 810-813; G. Wagner, "Otuzyıl Savaşları Döneminde Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının Politikası", *Osm.Ar.*, sy. 2 (1981), s. 152-153; M. Münir Aktepe, "Mehmed Paşa", *İA*, VII, 605-607; A. H. de Groot, "Meşhed Pasha, Sulţan-zâde", *EP* (İng.), VI, 1000-1001.

FERİDUN EMECEN

MEHMED PAŞA, Tabaniyassı

(ö. 1049/1639)

Osmanlı sadrazamı.

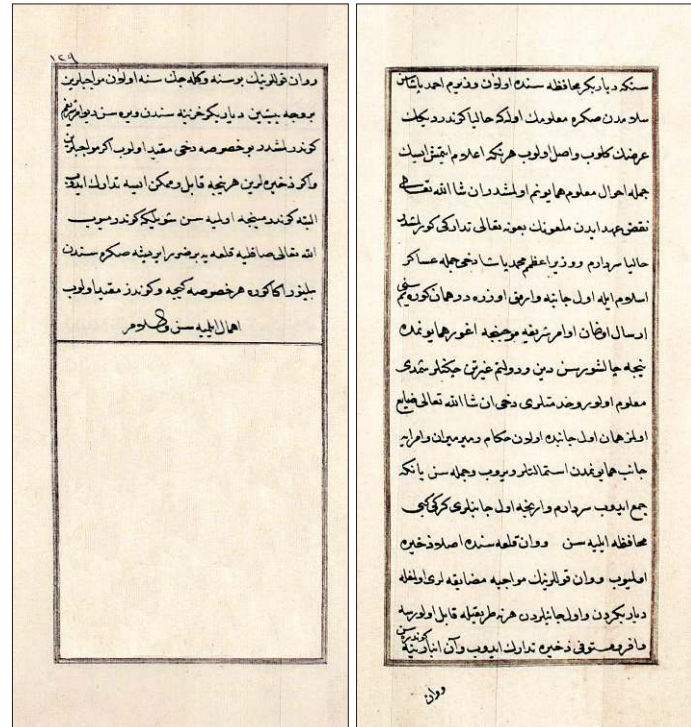
Arnavut kökenli olup muhtemelen Taşlıca'dan devşirilmiştir. Öldüğünde elli yaşlarında olduğu belirtildiğine göre 1580'li yılların sonlarında doğduğu tahmin edilebilir. Küçük yaşta girdiği sarayda Dârüssâade Ağası Hacı Mustafa Ağâ'ya intisap etti; onun himayesinde müteferrikalık, kapıcılar kethüdâlığı görevlerinde bulundu ve mirâhurluğa kadar yükseldi. 1038'de (1628) vezirlik pâyesiyile Mısır valiliğine tayin edilen Mehmed Paşa önce kubbe vezirliğine, 28 Şevval 1041 (18 Mayıs 1632) tarihinde Topal Receb Paşa'nın yerine vezirîazamlığa getirildi. IV. Murad'ın idareyi bizzat eline aldığı yıllara rastlayan sadrazamlığı zamanında idarî ve askerî kademelerdeki düzeni sağlamakta padişaha sadakatle hizmet etti (Kâtib Çelebi, III, 631 vd.; Mehmed Halife, s. 9-11); başta kapıkulu ocakları olmak üzere etkili bir mücadeleye girişti. Özellikle asayiş konusunda bizzat devreye girerek tebdilîki-yafetle İstanbul sokaklarını dolaştı ve âsi kapıkulu sipahilerinin bertaraf edilmesi için uğraştı. Bir ayak divanı sırasında âsilerle yapılan anlaşmada Mehmed Paşa'nın da imzası vardır. İstanbul'un beşte birini etkileyen 1633 Cibali yangınının bütün kullanımından kaynaklandığı gerekçesiyle

Sultan Murad'ın aldığı sert tedbirlerde onun baş destekçisi ve yardımcısı oldu; icraat esnasında kahvehaneler kapatıldı ve meyhaneler yıktırıldı. Taşrada ise Rumeli ve Anadolu beylerbeyliklerinde yapılan timar tevcihlerinin hak edenlere verilmesi için yoklamalar yaptırdı. Bu sırada birçok sipahi ve yeniçerinin ulûfeden vazgeçip timar almaya başladığı nakledilir. Cebeilüb-nan'da Dürzî Emîri Ma'noğlu Fahreddin'in isyanı bastırıldı (1635). Ancak Yemen ve Habeş gibi uzak eyaletlerde duruma hâkim olunamadı.

Safevîler'in Van Kalesi'ni muhasara etmeleri üzerine Sultan Murad'ın İran seferine çıkmasından önce kendisinin hareket etmesi istenince şark serdarı sıfatıyla Üsküdar'a geçti (*Topçular Kâtibi Abdülkadir*, II, 982-983) ve bir hafta sonra yola çıktı (22 Ekim 1633). Bu arada gemilerle şâhî darbzen toplar Payas Limanı'na nakledildi. Paşanın amacı Van'ı kurtarmaktı. Yolda İran'dan kaçan Şirvan hâkimi Dâvud Han'la görüştü. Kışlamak üzere gittiği Halep'te ulûfelerinin ayarı düşük sikkelerle ödenmesine karşı çıkan yeniçerilerle mücadele etmek zorunda kaldı. İsyancı elebaşılarını cezalandırarak sükûneti sağladıktan sonra (a.g.e., II, 1006) sefer hazırlıklarına başladı. Baharda Diyarbekir'e geçti ve yaz mevsimini Çülek ovasında geçirdi. Altı ay kadar süren bu bekleyiş sırasında seferin Bağdat'a yönelik olacağı düşüncesiyle hendek doldurmaya ve Dicle

ırmağını Bağdat yönünden kesmeye çalıştı. Bunun için Diyarbekir'de binlerce çuval yapağı hazırlattı (Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, s. 8). Ancak faaliyetlerinden başarılı bir sonuç elde edemedi. Seferin Safevî işgalindeki Revan'a karşı yapılacağını öğrenince padişah idaresindeki orduyla buluşmak üzere Diyarbekir üzerinden Erzurum'a hareket etti ve Zilhicce 1044'te (Mayıs 1635) Sınırovası denilen yerde padişahla görüştü. Tedarik ettiği erzacı ve sancak-ı şerifi teslim etti; padişaha 50.000 kese kuruş, dört murassa' raht ve eyerli at, otuz beş bohça çuha, iki murassa' hançer ve değerli kumaşlarla çeşitli hediyeler sundu. Bu münasebetle kendisine iki samur kürk giydirildi ve ardından İran'a hareket edildi (Hasanbeyzâde Ahmed, III, 1056-1057). On bir gün süren kuşatma sonunda Revan'ın anahtarlarını padişaha teslim edince kendisine hil'at giydirildi ve sadrazamlıkla beraber uhdesine Rumeli beylerbeyliği arpalık olarak verildi (TSMA, nr. D. 2010; Sıdkı Paşa, s. 82; Hasanbeyzâde Ahmed, III, 1080). Mehmed Paşa IV. Murad'la birlikte Revan'da Tebriz'e gitti. Dönüşte bazı yeniçeri birliklerini ve timar sahiplerini yoklamak, serhat meselelerini çözmek için bir süre Van'da kaldı. Bu sırada İran şahına gönderdiği mektupta seferin gerekçesini anlattı ve barışın yararını vurguladı. Ardından Diyarbekir'e gidip padişahla görüştü ve Bağdat seferi hazırlıkları için burada kaldı.

IV. Murad'ın
Diyarbekir
muhafızı
Ahmed Paşa'ya,
Serdârekrem
Mehmed
Paşa'ya
yardım
etmesiyle
ilgili
hatt-ı hümayunu
(İÜ Ktp.,
TY, nr. 6110,
vr. 128^b-129^a)

Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Safevîler'in Revan Kalesi'ni kuşatmaları haberi gelince durumu hemen İstanbul'a bildirdi ve oradan kışın soğuşuna rağmen emrindeki askerlerle Kars taraflarına gelmesi emrini aldı. Anadolu, Karaman, Sivas, Maraş, Halep, Trablusşam, Erzurum, Trabzon, Çıldır ve Kars valilerinin Erzurum'da toplanmaları hususunda buyrulduklarını gönderdi. Bu arada İstanbul'a yolların karla kaplanması yüzünden askerlerin toplanmasının zor olacağını bildirdi. IV. Murad'ın kesin emri ise Revan'a yardım etmesi yönünde idi. Ocak 1636 sonlarında hareket etti. Diyarbakır, Harput, Pertek, Çemişgezek ve Kemah üzerinden Erzurum'a ulaştı. Ancak Hasankale taraflarında askerlerinin bir kısmını soğuklar dolayısıyla kaybetti. Yanında 10-15.000 kadar asker vardı. Diğer kuvvetler de kış şartları yüzünden toplanamamıştı. Bu arada Revan muhafızları gerekli yardımı alamayınca kaleyi Safevî kuvvetlerine teslim etti (1 Nisan 1636). Şiddetli soğuklar ve kar sebebiyle Hasankale'de mahsur kalan Mehmed Paşa durumu İstanbul'a bildirdi. Gelen emirde padişahın bizzat sefere çıkacağı bildirildi, kendisinin serhat boylarının meseleleriyle ilgilenmesi istendi. Bunun üzerine Van Kalesi'ni takviye için on adet yeni topu oraya naklettirdi, diğer serhat şehirlerinin tahkimiyle de meşgul oldu. Daha sonra Diyarbakır'e döndü ve orduyu çeşitli kışaklara dağıttı. Bu arada barış için İran şahıyla muhaberede bulundu ve onun barıştan yana olduğunu anladı. Fakat çok geçmeden Revan'ı geri alamadığı gerekçesiyle 7 Ramazan 1046 (2 Şubat 1637) tarihinde sadrazamlıktan azledildi. Görünürdeki sebep bu ise de Revan'ın kaybindan on ay kadar sonra azledilmesi gerçek sebebin merkezde aleyhine oluşan siyasî havanın, özellikle de o sırada sadâret kaymakamı olan Bayram Paşa'nın entrikaları olduğu düşünülür.

İstanbul'a çağrılan Mehmed Paşa üç ay kadar Çinili Köşk'te bostancıbaşı hapsinde tutuldu ve Diyarbakır'den gelen mal varlığına el konuldu. Daha sonra affedilerek 24 Temmuz 1637'de beylerbeyi sıfatıyla Özi (Silistre) seraskerliğine tayin edildi ve vezirlik hasları geri verildi (Naîmâ, II, 855). Bu görevi sırasında Eflak voyvodalığına Boğdan voyvodasının oğlunu getirmek istemesi, ancak eski bir sadrazam olarak voyvodaların kendisine pek önem vermemesi onlarla arasının açılmasına yol açtı. 8 Şevval 1047'de (23 Şubat 1638) Budin beylerbeyiliğine getirildi. Çok geçmeden bu görevinden de alınıp merkeze çağrıldı.

di. Bağdat seferinden dönmekte olan IV. Murad'ı Ankara'da karşıladı ve padişah kendisine sadâret kaymakamlığını verdi (20 Mayıs 1639). Bu görevi esnasında da ha önce kendisini öfkeliendiren Eflak ve Boğdan voyvodalarını görevden alması kendi aleyhine oldu. Zira bunlar gelişmeleri, gönderdikleri külliyyetli para ve hediyelerle padişah nezdinde büyük nüfuzu olan Musâhib Silâhdar Mustafa Paşa'ya bildirdiler ve yerlerinde bırakılmaları ricaında bulundular. Mustafa Paşa'nın durumu bizzat padişaha şikâyet etmelerini söylemesi üzerine hadise IV. Murad'a intikal etti. Voyvodaların ayaklanıp sorun çıkarabileceğini düşünen padişah Mehmed Paşa'yı görevden aldı. Mehmed Paşa önce Yedikule'de hapsedildi ve 20 Şâban 1049 (16 Aralık 1639) gecesi burada idam edildi. Naîmâ'nın kaynağı Şârihulmenârzâde onun Mısır'da düzeni sağlayıp devlet gelirlerini arttırdığını, vezîriâzamlığı esnasında zorbalardan hakkından geldiğini, buna rağmen Silâhdar Mustafa Paşa ile Deli Hüseyin Paşa'nın hasedi yüzünden katledildiğini, kendisini Budin'e gönderenin de Silâhdar Paşa olduğunu ve sürekli öldürülme endişesi içinde yaşadığını yazıyor. Yine Şârihulmenârzâde'ye göre Eflak voyvodasını da Silâhdar Paşa'nın isteğiyle azletmişti. Bu konuyla ilgili suçlandıığında ise elinde bulunan onun tezkirelerini padişaha göstermek istedi, fakat huzura çıkmaya muvaffak olamadı (a.g.e., II, 923-926). Mehmed Paşa'nın mezarı Üsküdar'da Miskinler Tekkesi arkasındaki set üstündedir. Katlinden sonra bütün mallarına el konulan Mehmed Paşa beş yıla yakın sadrazamlık yapmıştır. Başmüsteşarı Bergamalı Fazlı Ağa ile Reisülküttâb Kadri Efendi ve kethüdâsı Macar Ali Ağa da Hasbahçe'de bir süre hapsedilmiş, bunlardan Fazlı Ağa katledilmiş, diğerleri serbest bırakılmıştır. IV. Murad dönemi islahatlarında önemli katkıları olan Mehmed Paşa muhtemelen ayaklarının büyüklüğünden dolayı çağdaş kaynaklarda "Tabanıbüyük" veya "Tabanıyassı" lakabıyla anılır. Aynı kaynaklarda genellikle akıllı, cömert, tedbirli, ancak içten pazarlıklı, bilgisiz ve yeteneksiz, ümmîliği sebebiyle de devlet sırlarını saklayamayan başarısız bir devlet adamı olarak nitelenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suver-i Hutû-tı Hümâyûn, İÜ Ktp., TY, nr. 6110, tür.yer.; Sidkî Paşa, *Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi'*: IV. Murad'ın Revan Seferi (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2006, s. 82; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Şevki Nezihi Aykut), Ankara 2004, III, 1056-1057, 1080; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Târihi* (haz.

Ziya Yılmaz), Ankara 2003, II, 982-993, 1006, 1029, 1052, 1053; Peçuytu İbrâhim, *Târih*, II, 393-451; Kâtib Çelebi, *Fezleke* (haz. Zeynep Ay-cibin, doktora tezi, 2007), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, III, 631-635, 646-647, 648-649, 657-658, 662, 663, 671-672, 677, 680, 716, 723; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zafernâme* (haz. Nermin Yıldırım, yüksek lisans tezi, 2005), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8; *Solakzâde Tarihi* (s.nşr. Vahid Çabuk), Ankara 1989, II, 531-536, 538, 548, 551; Abdurrahman Hibri, *Târih-i Feth-i Revân*, Edirne Selimiye Ktp., Bâdi Efendi, nr. 1667; Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî* (haz. Ertuğrul Oral, doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-11; Naîmâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, tür.yer.; III, 958; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 77-79; Hammer (Atâ Bey), IX, 149, 170 vd., 205, 206, 207 vd., 210, 223, 230; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, IV, 104, 107-108, 112; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, II, 381, 385; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 187, 192-198; III/2, s. 384-385; Danişmend, *Kronoloji*², III, 354-370; V, 34.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MEHMED PAŞA, Yeğen

(ö. 1158/1745)

Osmanlı sadrazamı.

II. Süleyman dönemi (1687-1691) defterdarlarından Alanyalı Kel (= Gül) Yüsus Efendi'nin kız kardeşinin oğlu olmasından dolayı "Yeğen" lakabıyla anılır. Bir süre Antalya mültezimliğinde bulunduktan sonra dayısının davetiyle İstanbul'a gitti ve bazı görevler yanında gümrük eminiği de yaptı. Bu görevinden dolayı kaynaklarda "Gümrükçü" lakabıyla da anılır. Patrona İsyanı sırasında isyancı zorbalardan gümrükten mal çalmalarını engelledi ve ardından can güvenliği için saklandı (Şem'dânizâde, I, 10). 1732'de Erzurum Beylerbeyi Topal Osman Paşa'nın kapı kethüdâlığına tayin edildi. Ertesi yıl mevküfatçı olarak görev yaptı, daha sonra ikinci defa gümrük eminiğine getirildi. 1736'da Sadâret Kaymakamı Köprülüzâde Hâfız Ahmed Paşa'ya kethüdâ oldu. Onun Niş Kalesi'nin geri alınmasıyla görevlendirilmesi üzerine 1733'te vezirlik pâyesine sadâret kaymakamlığına (*Subhî Tarihi*, s. 376), çok geçmeden de Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın yerine sadrazamlığa tayin edildi (26 Şâban 1150 / 19 Aralık 1737). Bu tayinde sadâret kaymakamlığı esnasındaki olumlu icraatları ve bunların I. Mahmud tarafından beğenilmesinin etkili olduğu nakledilir.

Osmanlı Devleti'nin bu sırada Avusturya ve Rusya ile savaşları devam etmekteydi. Yeni sadrazam, Avusturya imparatorunun